

QƏRİBƏ MƏMMƏDOVA
Filoloqiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Üzeyir Hacıbəyli 61
mammadovagariba5@gmail.com

TƏLƏBƏLƏRİN XARİCİ DİLİ MƏNİMSƏMƏSİNDƏ İKT-nin VƏ MÜASİR METODLARIN ROLU

Xülasə

Bu məqalədə ingilis dili tədrisində istifadə edilən müasir metodlardan bəhs olunur. Hal hazırda müəllimlər xarici dillərin öyrənilməsi prosesində bir sıra müasir interaktiv təlim metodlarından istifadə edirlər. Nəticədə praktik dərslər daha maraqlı və informativ olur. Bu həm də tələbələri dili öyrənməyə daha da ruhlandırır. Məqalədə dünyada, eləcə də ölkəmizdə geniş yayılmış kooperativ dil öyrənmə metodundan bəhs edilir. Burada dil üzrə xarici ekspertlərin bu üsula verdiyi dəyərdən danışılır. Nəticə etibarilə müasir tələbə auditoriyasında bu metodun tətbiqi araşdırılır. Uzun müddətdir ki, dillərin tədrisində geniş istifadə olunan ənənəvi təlim metodları artıq lazımı nəticəni vermir. İndi bu metodlar xarici dillərin tədrisilə bağlı müasir tələlərə cavab vermir. Dərsdə qoyulmuş məsələnin ətraflı təhlili və işlənməsi üçün indi daha müasir olan kooperativ dil öyrənmə (CLL) metodundan istifadə olunur. Verilmiş tapşırıq dərstdə grup şəklində yerinə yetirilir. Bu üsulla həm də tələbələrin ünsiyyət qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi, dərslərin hazırlanması, tələbələrin dərslərdə yüksək motivasiya ilə iştirak etməsi araşdırılır.

Hal hazırda Project building, Presentation kimi təlim metodlarından da geniş istifadə olunur. İngilis dilinin tədrisində istifadə olunan müasir təlim metodları dərstdə hər bir tələbənin fərdi fəallığına, dərslərin məntiqi ardıcılığına əsaslanır. Bir sözlə, məqalədə deyilənləri ingilis dilinin tədrisinə müasir yanaşmalar da demək olar. Dərslərində uğur qazanmaq istəyən, yüksək nəticələrə nail olmaq arzusunda olan hər bir kəsin bu metodlara müraciət etməsi məqsədyönlü olardı.

Açar sözlər: müasir informasiya texnologiyaları, internet, kooperativ dil öyrənmə, ingilis dili, kommunikatív ünsiyyət, pedaqoji metodlar, tələbə

Dil, insan cəmiyyətinin ən əhəmiyyətli ünsiyyət vasitəsidir. Cəmiyyətin mövcudluğu və inkişafını onsuz təsəvvür etmək qeyri mümkündür. Sosial münasibətlər, kommunikasiya vasitələrinin tətbiqindəki mövcud dəyişikliklər (yeni informasiya texnologiyaların istifadəsi) tələbələrin kommunikatív bacarıqlarının yüksəlməsini və onların filoloji təhsillərinin yaxşılaşdırılmasını tələb edir. Başqaları ilə qarşılıqlı əlaqələr zamanı və danışmaq normalarından istifadə edərək və real ünsiyyət vəziyyətinə uyğun ünsiyyət davranışını seçmək üçün müxtəlif hallarda fikirlərini bölüşmək üçün dil vacib şərtidir. Başqa sözlə, xarici dilin öyrənilməsində əsas məqsəd ünsiyyət qabiliyyətinin formalaşdırılmasıdır, bu bir əcnəbi ilə dilin daşıyıcısı arasında fərdlərarası və mədəniyyətlərarası əlaqə yaranmasının tərkib hissəsidir.

Hal hazırda digər bir dil öyrənərkən tələbələrin kommunikatív bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün müxtəlif təhsil texnologiyalarından istifadə olunur. Burada əsas məqsəd dərslərin gedişində tələbələr arasında aktiv qarşılıqlı ünsiyyət vərdişlərinin inkişaf etdirilməsidir. Təbii ki, hər hansı bir təhsil texnologiyasından istifadə etmək, tələbələrin bacarıqlarını və yaradıcılığının aşkarlanması və inkişaf etdirilməsi baxımından gözlənilən nəticəni verməyə də bilər. Odur ki, müəllim düzgün seçim etməyi bacarmalı, istifadə ediləcək təlim texnologiyasını müəyyənləşdirərkən auditoriyanın xarakterik xüsusiyyətlərini, ümumi səviyyəsini nəzərə almalıdır. Eyni zamanda ayrı-ayrı texnologiyaların mənfi və müsbət cəhətlərini təhlil edərək ən yaxşılarını, mövcud şəraitə və auditoriyaya uyğun olanlarını seçməlidir. Bununla da o, müəyyən bir auditoriyada qarşısına qoyduğu məqsədə nail olmaq üçün lazım olan mükəmməl bir texnologiyaya yiyələnir.

İngilis dili tədrisinin müasir texnologiyaları sistemin xüsusiyyətlərini, prosesin məntiqi quruluşunu, fərdi hissələrin bütövlüyü və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsini özündə əks etdirməklə aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir.

konseptual.

Hər hansı bir yeni metod psixoloji və sosial-pedaqoji baxımdan təhsil məqsədlərinə nail olmaq üçün məntiqi olan elmi anlayışdan ibarət olmalıdır;

Effektivlik.

Yeni metod təhsil standartlarına cavab verən bir nəticə təmin etməlidir

Çeviklik(flexibility)

Metod tələbələrin və müəllimin rahatlığı və qarşılıqlı əlaqələrindən asılı olaraq dəyişə bilən olmalıdır;

Dinamizm.

Seçilmiş texnologiya həmişə inkişafa və gələcəkdə dəyişmə perspektivinə malikdir;

İstifadəyə hazır

Hər hansı bir texnologiya digər təhsil müəssisələrində müxtəlif müəllimlər və tələbələr tərəfindən istifadə edilə bilməsi üçün anlaşılmalı olmalıdır.

Müasir tələbə auditoriyasında xarici dilləri öyrənmək, verilmiş dildə ünsiyyəti asanlaşdırma bilən effektiv təhsil texnologiyalarından istifadə etməyi tələb edir. Son illər xarici dillərin tədrisində çox məşhur olan Cooperative language learning (CLL) (Kooperativ dil öyrənmə) müasir texnologiyalardan biridir.

Qeyd edək ki, bəzi təhsil müəssisəsində CLL texnologiya sayılır. Xarici müəlliflərsə bu texnologiyayı tədtisə bir yanaşma, bir metod kimi qiymətləndirirlər. Seçilmiş termindən asılı olmayaraq (yanaşma və ya texnologiya) tədqiqatçılar CLL üsullarının xarici dillərin öyrədilməsində uğurla tətbiq oluna biləcəyini qəbul edirlər. Bu isə, xarici təhsil təcrübəsinin bu nümunəsinin ətraflı öyrənilməsinə zərurət yaradır.

Kooperativ dil öyrənmə (CLL), daha çox ümumi dil öyrənmə yanaşmasının bir hissəsidir, həm də Collaborative Learning (CL) olaraq da bilinir. Kooperativ öyrənmə sinifdə cütlüklərin və kiçik tələbə qruplarının cəlb edildiyi birgə fəaliyyətlərdən maksimum istifadə edən bir öyrənmə yanaşmasıdır. Kooperativ öyrənmə ənənəvi qrup işindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlidir. Kooperativ öyrənmə qaydaları çox sərttir: hər bir qrup iştirakçısı zəif icra edilən qrup işinə görə şəxsən məsuliyyət daşıyır, əksinə müvəffəqiyyət vəziyyətində isə zəfər hissi ilə tam şəkildə paylaşır. Bu metod aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

Kooperativ dil öyrənmə - bir qrup şəklində öyrənmə fəaliyyətidir. Bu fəaliyyət qrupdakı tələbələr arasında kommunikasiyadan asılıdır. Yəni qrupdakı hər bir tələbə həm öz biliklərinə görə cavabdehlik daşıyır həm də motivasiya yaranır ki, o başqa qrup iştirakçılarının da öyrənmə qabiliyyətini yüksəlsin. Bir tərəfdaş ilə və ya kiçik bir qrupla işləyərkən tələbələr fikirlərini paylaşır, bir-birinin səhvlərini düzəldirlər, kollektiv olaraq yeni məlumatlar alırlar, öyrənilən materialın ümumi bir anlayışını yaradırlar və inkişaf etdirirlər. Proses hər kəsin digərinin uğurundan qazanacaq şəkildə təşkil edilməlidir. Bütün iştirakçılar qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq üçün çalışırlar.

Yeni pedaqoji texnologiyaların axtarışı xarici dil öyrənmə tələbələrdə müsbət motivasiya olmaması ilə bağlıdır. Müsbət motivasiya qeyri-adekvatdır, çünki xarici dil öyrənərkən tələbələr ciddi çətinliklərlə üzləşirlər və şəxsi psixoloji xüsusiyyətləri üzündən materialları öyrənmirlər. Hal-hazırda, daha çox müəllim İngilis dili öyrənmədə kooperativ ünsiyyət üsuluna müraciət edir. Bu metodun məqsədi nitqdır. Bu üsul ilk növbədə bizi ünsiyyətə öyrədir.

İngilis dili tədrisinin uzunmüddətli təcrübəsi ənənəvi texnologiyalardan istifadə edərək tədrisin müəyyən bir akademik intizamda əsas keyfiyyətləri inkişaf etdirməyə imkan vermədiyini sübut edir, buna görə də tədris prosesinin radikal şəkildə yenidən qurulması zəruridir. Məsələn, Ümumdünya Veb resurslarının müəllimlər tərəfindən fəal şəkildə istifadə edilməsi xarici dil müəllimlərinin öz təhsillərinin effektivliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırdı. İnternet xidmətlər son sosial-mədəni, linqvistik və digər dəyərli məlumatlara çıxış təmin edir. Aydın ki, müəllimin rolu

hazırda dəyişir; onunla stajçı arasında sərhədlər şəffaf olub, əməkdaşlığı inkişaf etdirir. Tələbənin də rolu artır, belə ki, tələbə yalnız bilik almaqla kifayətlənmir o həm də aldığı biliyi inkişaf etdirir və praktiki bacarıqlara çevrilməsinə nail olur [1, 189–194.]. Öyrənmə prosesinin bugünkü mərhələsində tələbələr arasında münasib ünsiyyətin formalaşmasında təhsilin kommunikativ yanaşması fəal rol oynayır. Kommunikasiya yəni rabitə üsulu tələbələrin böyük fəaliyyətini nəzərdə tutur. Bu işdə müəllimin əsas vəzifəsi auditoriyada olan bütün tələbələri ümumi söhbətə cəlb etməkdir [2, 108–111.]. Dilin daha yaxşı yadda qalması və istifadəsi üçün bədənin bütün qəbul kanallarını yükləmək lazımdır. Kommunikasiya üsulunun mahiyyəti real ünsiyyət vəziyyətlərini yaratmaqdır. Dialoqu qurarkən, tələbə əvvəllər əldə edilmiş bütün təcrübələri tətbiq etmək imkanı qazanır.

Rabitə üsulunun çox mühüm üstünlüyü ondan ibarətdir ki, o çoxsaylı tapşırıqlara malikdir: burada rol oyunları, dialoqlar və real ünsiyyət simulyasiyası istifadə olunur. [3, http://www.education.uci.edu/person/warschauer_m/tslt.html(дата обращения: 02. 12. 2015)]. Son zamanlarda, daha çox müəllim bir xarici dildə ünsiyyət qurmaq üçün tələb olunan ünsiyyət və danışıma bacarıqlarının formalaşmasında müasir məhsuldar yaradıcı yanaşmalardan biri kimi xarici dilin tədrisi prosesində layihə metodundan istifadə edir Layihə metodunun əsas məqsədi tələbələrə müxtəlif mövzularda qoyulmuş praktiki vəzifələrin həlli prosesində müstəqil şəkildə məlumat əldə etmək imkanı verməkdir. Layihə metodikası haqda bir pedaqoji texnologiya kimi danışırıqsa, o zaman bu texnologiya bir sıra tədqiqatlar, axtarış və problem metodlarının yaradıcı üsulla həllini əhatə edir. Layihədə müəllim müəllif, koordinator, ekspert və məsləhətçi kimi çıxış edir.

Bu texnologiya tələbələrin yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına kömək edir və onların xəyallarını və maraqlarını inkişaf etdirir. Layihələrin hazırlanması zamanı tələbənin yaradıcı və intellektual potensialı ortaya çıxır. Layihə metodu tədqiqat aparmaq, komandada işləmək, müzakirələrdə iştirak etmək, problemləri həll etmək qabiliyyətini inkişaf etdirir. Layihə metodu xarici dil tədrisində tələbələr üçün praktik əhəmiyyəti nəzərə alınmaqla hər bir mövzu üzrə istifadə edilə bilər [4, <https://www.ted.com/> (дата обращения: 12. 05. 2018)]. Son illər tədris programımıza daxil olan bir çox mövzularda (Jane Eyre, N.Mandela Y. Arafat Peace nobel, Victor Hugo, William Shakespeare, Z. Tağıyev, History of Britain, Getty family, Gence, The Wonders of our Universe və s.) layihə metodundan istifadə etmişəm. Bu dərslərdə tələbələrin qruplara bölünərək mövzu ətrafında və mövzulara daxil edilmiş müxtəlif qrammatik tapşırıqların yerinə yetirilməsində birgə çalışmaları çox effektiv olmuşdur. Dərs boyu mövzulara əsasən müxtəlif üsullarla (rəngli qələmlər, şəkillər, rol oynayaraq) müstəqil prezentasiyaların hazırlanıb təqdim edilməsi onların qrup şəklində işləmək və ümumi biliklərinin paylaşmasında mühüm rol oynamışdır. Bu metod tələbələrdə dərstdən qabaq və sonra mövzu ətrafında internet və dərslərdəki məlumatları incələmək üçün maraq yaradır.

Müasir cəmiyyətdə yaşayan tələbələr öz fikirlərini inkişaf etdirmək, təcrübəni dərk etmək, sübut zəncirlərini qurmaq, özlərini açıq və inamlı ifadə etmək kimi qabiliyyətləri həvəslə inkişaf etdirirlər. Tələbələrin tənqidi düşüncə tərzinin inkişafı tələbələrin suallarını həll etmək və problemin həlli üçün lazım olan məsələləri əhatə edir. Kritik düşüncə fərdi bir xarakter daşıyır, hər kəs öz fikirlərini bildirir, müstəqil olaraq inandığı doğruları tərtib edir, problemin özünəməxsus həllini tapır və onu ağlabatan, məqbul və inandırıcı arqumentlərlə dəstəkləyir. Kritik düşüncə sosial xüsusiyyətlərə malikdir, çünki hər bir düşüncə başqaları ilə paylaşdıqda sınıdır. Şagirdin əvvəlki bilik və konsepsiyaları son zamanlarda əldə edilənlərlə müqayisə edilərkən onun aktiv həyat mövqeyi xüsusi ilə anlaşılır. Tələbələrin tənqidi düşüncələrinin inkişaf etdirilməsini əhatə edən müxtəlif iş növləri vardır: esse, esse-motivasiya, müzakirə, dialoq, rol oynama və s. Xüsusi bir yeri olan tədqiqat texnologiyaları var ki, bu zaman tələbə yüksək səviyyəli biliklərə, müstəqil fəaliyyətlərə və problemin yeni bir baxış nöqtəsinin inkişafına nail olur. Tədqiqat çərçivəsində ümumiləşdirilmiş əsas model, yaradıcı bir axtarış kimi öyrənmə modelidir: bir problemi görmək və həll etməkdən bir hipotezin inkişaf etdirilməsi, test edilməsi və biliklərin nəticələrdə və idrak prosesində əks olunmasına qədər gedən işdir. Tədqiqat modelinin variantları - oyun modelləşdirilməsi, müzakirə, müsahibələr, problemlərin həlli və s.

İntensiv təlim elementləri əlavə saatlarla deyil, metodları seçməklə istifadə olunur. Tələbələrin mədəniyyətlərarası ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün onlara ingilis dilli bir ölkənin mədəniyyəti, adət və ənənələri ilə bağlı tam məlumatlar vermək lazımdır ki, onlar xarici dil mühitinə "tam daxil olsunlar" və nəinki danışıq bilsinlər, eyni zamanda ingilis dilində düşünsünlər, və özləri şəraitdən asılı olaraq bir ünsiyyət stilini seçə bilsinlər. İngilis dili dərslərində mədəniyyətlərin dialoqunun modelləşdirilməsi vəziyyətləri tələbələrə ölkəmizin və dilini öyrəndikləri ölkələrin insanların həyat tərzini müqayisə etməyə və ölkəmizin mədəniyyətini ingilis dilində daha yaxşı təmsil etmək imkanı verir [5,8-25.].

Bu metodu istifadə edərkən mütləq şərtlərdən biri kimi hər dərstdə qiymətləndirmənin aparılması və portfel yaradılması vacibdir. Belə ki, bu tələbənin müəyyən bir iş dövrü üçün əldə etdiyi uğurları, bilik və bacarıqlarından praktik istifadə imkanlarını nümayiş etdirmək üçün bir yoldur. Portfel, tələbələrin müxtəlif fəaliyyət sahələrində əldə etdikləri nəticələri nəzərə almağa imkan verir: təhsil, sosial, kommunikasiya və s. Tələbələr tədqiqatın bütün dövrlərində (layihələr, sertifikatlar, təhlillər, fərdi yaradıcılıq fəaliyyətlərinə) baxır və əldə etdikləri nailiyyətlərini görürlər. Beləliklə onlarda motivasiya artır.

İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları tədris prosesinin təşkilində getdikcə daha çox istifadə olunur, onlar bütün mümkün aspektləri səmərəli şəkildə nəzərə almağa və xarici dildə danışıq fəaliyyətini təkmilləşdirməyə imkan verir. Onların istifadəsi tələbələrin dil və mədəniyyətlərarası bacarıqlarının artırılmasına, elektron mühitdə ünsiyyət mədəniyyətinin qurulmasına, ümumiyyətlə informasiya mədəniyyətinin artırılmasına və kompüter bacarıqlarının inkişafına kömək edir: məlumatların axtarışı, emalı, ötürülməsi, məlumatların sistemləşdirilməsi və tələbələrin tədqiqat fəaliyyətinin nəticələrini təqdim edir. İnteraktiv yanaşma interaktiv dərslər zamanı tədris materialının öyrənilməsi ilə bağlı müəyyən bir tələbə fəaliyyətidir. İnteraktiv yanaşmaların əsasları tələbələr tərəfindən həyata keçirilən interaktiv təlimlər və vəzifələrdən ibarətdir. İnteraktiv təlimlər və adi olan dərslər arasındakı əsas fərqlilik yalnız artıq keçilmiş materialları birləşdirməklə yanaşı, həm də yeni materialın öyrənilməsidir. Müasir pedaqogika interaktiv yanaşmalarla zəngindir, o cümlədən:

- Yaradıcı tapşırıqlar.
- Kiçik qruplarda işləmək.
- Təhsil oyunlarında (rollu oyunlar, təqlidləri, biznes oyunları və təhsil oyunları).
- Dövlət ehtiyatlarından istifadə (mütəxəssisin dəvəti, ekskursiya).
- Sosial layihələr və təhsilin digər üsulları universitet xaricində (sosial layihələr, müsabiqələr, radio və qəzetlər, filmlər, çıxışlar, sərgilər, tamaşalar, mahnılar və povestlər).
- Təlim
- Yeni materialların öyrənilməsi və təkmilləşdirilməsi (interaktiv mühazirə, əyani vəsaitlər, video və audio materiallarla işləmək, "tələbə müəllim kimi", "hər kəs hər kəsi öyrədir").
- Çətin və mübahisəli məsələlərin və problemlərin müzakirəsi. Yaradıcı tapşırıqlar çərçivəsində tələbələr məlumatları təkrarlamağa deyil, həm də yaradıcı yanaşma ilə araşdırırlar, çünki tapşırıqlar özündə gözlənti elementini əks etdirir və bir qayda olaraq problemin bir neçə yanaşması var.

Beləliklə, informasiya texnologiyaları da daxil olmaqla, müasir təhsil texnologiyalarının istifadəsi yalnız təhsil prosesinin təşkilinin yüksək keyfiyyətini təmin etmir, həm də universal şəxsin inkişafı üçün ideal şərait yaradır. Müasir təhsil texnologiyalarından istifadə öyrənmə prosesini məhsuldar, maraqlı, informativ formada təşkil etməyə imkan verir. Auditoriyada yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqi ilə İngilis dilinin tədrisi prosesi keyfiyyət baxımından yeni mahiyyət kəsb edir və şəxsiyyətin formalaşmasının psixoloji mexanizmlərini mənimsəməklə daha yüksək nəticələrə nail olmağa imkan yaradır.

Ədəbiyyat

1. Воронова Е.Н. Современные технологии и методы обучения иностранному языку в вузе // Перспективы науки и образования. 2014. № 1. Стр. 189–194.
2. Рыбалко Т.Г. Подкастинг как средство формирования информационной компетентности студентов при обучении иностранному языку // Интеграция образования. 2008. № 3. Стр. 108–111.
3. Mark Warschauer, Carla Meskill. Technology and Second Language Teaching // [Электронный ресурс] / URL: http://www.education.uci.edu/person/warschauer_m/tslt.html(дата обращения: 02. 12. 2015)
4. TED ideas worth spreading [Электронный ресурс] / URL: <https://www.ted.com/> (дата обращения: 12. 05. 2018)
5. Dynarski, M., Agodini, R., Heaviside, S., Novak, T., Carey, N., Campuzano, L., Means, B., Murphy, R., Penuel, W., Javitz, H., Emery, D., & Sussex, W. (2007). Effectiveness of reading and mathematics software products: Findings from the first student cohort. Washington, DC: Institute of Education Sciences 8-25.

Azerbaijan State Pedagogical University

Summary

This scientific article analyzes modern English teaching methods. At present, teachers use a range of interactive technologies in the learning process of foreign languages. As a result practical lessons become more interesting and informative. It also enhances students' motivation to learn a foreign language. Given these, the article analyzes co-operative language learning as a widespread methodology in the world and in our country. This article reflects the price given by external experts. As a result, the practice of using these methods in our modern student auditorium is analyzed in our country. The experience of long-term English teaching is based on the experience of teaching skills using traditional methods. But now these methods don't meet modern requirements given to the teaching of foreign languages. A co-operative language learning method is used to analyze the group's subject matter in the group. Performing assignments in the classroom is carried out in the form of a group. It also analyzes the development of student's communication skills, the preparation of the lesson and post-course assessment as a motivation for students to learn the language. Modern English teaching methods reflect the characteristics of the system and the interaction of the logical structure of the process. Interactive approaches to modern pedagogy are discussed. The importance of the use of modern infantry audiences for inflammatory technologies in learning a new foreign language for modern social development has been widely covered in the article.

Keywords: Modern Information Technologies, Internet, Collaborative Learning, English, Communicative Intercourse, Pedagogical Methods, Student

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 25.04.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 22. 05.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Rafiq Şabanov tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.